

Vorbij het kort geding

Het bestuur van de Antroposofische Vereniging: 'Gang naar rechter blijkt niet altijd juiste weg'

De negatieve uitspraak van de rechter in het kort geding tegen *De Groene Amsterdammer* is een direct gevolg van de opzet van het rapport *Antroposofie en het vraagstuk van de rassen*. Dit stelde Stephan Geuljans in het vorige nummer van *Motief*. Het bestuur van de Antroposofische Vereniging is het daar niet mee eens. Zij meent dat de publikatie van De Groene 'geraffineerd, vilein en over de grens van betamelijke journalistiek' was. In een reactie op de kritiek van Geuljans legt het bestuur het hoe en waarom uit van de gang naar de rechter. Ook drie leden van de voormalige commissie - Ted van Baarda, Roei Munniks en Henk Verhoog - zagen in de kritiek van Geuljans aanleiding tot een reactie. Zij vinden dat Geuljans een eenzijdig beeld geeft van het werk van de commissie.

Ron Dunselman en Michaëla Hordijk, namens het bestuur

In zijn artikel *Bestuur Antroposofische Vereniging verliest kort geding* in het septembernummer van *Motief* stelt Stephan Geuljans in feite drie verschillende zaken aan de orde: het door het bestuur aangespannen en verloren kort geding, de werkwijze van de commissie *Antroposofie en het vraagstuk van de rassen* en de inhoud van het rapport. Verschillende punten die Stephan Geuljans aansnijdt, komen ook terug in de ingezonden brief van Robert Jan Kelder.

Allereerst het kort geding. Daarover heersten vooraf zeer uiteenlopende opvattingen. Gemeenschappelijk in de verschillende stellingnames was de mening dat het artikel van Zwaap in *De Groene Amsterdammer* geraffineerd, vilein en 'over de grens' van betamelijke journalistiek was. Het raffinement in het artikel zit hem erin dat Zwaap de opvatting van *De Groene* over deze kwestie zo weet te presenteren dat de schijn wordt gewekt dat hij de conclusie van de commissie weergeeft. Terwijl juist de belangrijkste conclusies van de commissie - geen sprake van rassenleer en Steiner als tegenstander van nationalisme - waren weggelaten. Artikel 167 van boek 6 van het burgerlijk wetboek biedt de mogelijkheid om rectificatie te eisen als er sprake is van een door onvolledigheid misleidende publikatie. Die rectificatie is middels kort geding geëist. Daarbij was onze eis onder andere: plaatsing van een artikel van ongeveer dezelfde lengte als dat van Zwaap, geen zeven pagina's zoals Stephan Geuljans beweert.

De rechter zag in het artikel van Zwaap echter niet een vertekende weergave van het werk van de commissie, maar een persoonlijke mening van de auteur. En als je het artikel van Zwaap ziet als een persoonlijke mening, dan weegt de vrijheid van meningsuiting uiteraard zwaarder. Achteraf is het dan makkelijk oordelen dat we beter gebruik hadden kunnen maken van de door *De Groene* aangeboden ruimte om een weerwoord te publiceren. Een aanbod dat overigens pas gedaan werd na de dreiging met een kort geding.

De grootste schade die het artikel in *De Groene* had aangericht was echter niet de publikatie zelve, maar de tekst op de cover. In vrijwel alle landelijke dagbladen hadden advertenties van De Groene gestaan waarin te lezen was: 'Het bewijs is geleverd: Rudolf Steiner deugde niet'. Overwegende dat een publikatie in *De Groene Amsterdammer* slechts enkele tienduizenden bereikt, de advertentie in de dagbladen echter een verspreiding had gehad van 2 miljoen, vonden wij het publiceren van een weerwoord zonder een corrigerende covertekst die ook in advertenties zou worden opgenomen, onvoldoende.

Uiteraard betreuren we het oordeel van de rechter, maar we hebben besloten van verdere stappen af te zien. Een hoger beroep zou - hoe het ook uit zou vallen - opnieuw tot

publiciteit leiden waarin Steiner met racisme in verband zou worden gebracht. We richten ons liever op activiteiten die de antroposofie op een positieve manier onder de aandacht brengen.

Vervolgens bekritiseert Geuljans de werkwijze van de commissie. De commissie heeft echter niet - zoals Geuljans beweert - beoordeeld of Steiner al dan niet discriminerende uitspraken heeft gedaan. Dat zou een onzinnige benadering zijn, want het zou betekenen dat het werk van Steiner beoordeeld zou worden aan de hand van hedendaagse maatstaven. De commissie heeft allereerst alle haar bekende uitspraken van Steiner over de verschillende rassen in hun context besproken en toegelicht. En vervolgens wordt bezien welke van deze uitspraken als ze *heden ten dagen door anderen* (bijvoorbeeld door antroposofen) *tot eigen standpunt gemaakt* en herhaald zouden worden, discriminerend zouden zijn of zelfs een strafbaar feit zouden kunnen opleveren. Dat is iets geheel anders. Het zijn dus niet de uitspraken van Steiner die onder het moderne strafrecht worden gebracht. De juridische insteek is slechts gekozen om een geobjectiverd begrippenkader te hebben waaraan heden ten dage tot eigen standpunt gemaakte oordelen kunnen worden getoetst.

Volgens Geuljans zou de commissie tot een ander oordeel zijn gekomen als ze gebruik had gemaakt van een 'immanent kritische onderzoeksmethode': de uitspraken van Steiner toetsend aan de hand van Steiners eigen uitspraken 'zonder er iets van buitenaf bij te halen'.

Als je op deze wijze met het werk van Steiner omgaat, doe je hem op verschillende wijze onrecht. Ten eerste ga je voorbij aan de ontwikkeling die Steiner zelf met de antroposofie heeft doorgemaakt. Steiner beschrijft in eerste instantie de antroposofie als wereldbeschouwing, daarna als geesteswetenschap, dan als 'weg' en zelfs als 'wezen'. Wie het werk van Steiner slechts 'immanent kritisch' beoordeelt, beperkt de antroposofie tot dat wat schriftelijk is overgeleverd en gaat voorbij aan de laatste twee fasen: die fasen waarin de mens op weg kan gaan en een eigen individuele verhouding kan vinden tot het wezen antroposofie. Wie deze weg gaat, is aangewezen op eigen oordeelsvorming. Een oordeelsvorming die tot stand komt in de wisselwerking tussen dat wat je aan de antroposofie als wereldbeschouwing en geesteswetenschap kan ontleen, dat wat uit je eigen verhouding tot het wezen Antroposofia ontspringt, en de actuele situatie waarin je staat.

Ten tweede ga je met een immanent kritische methode voorbij aan een fundamentele karakteristiek van het werken van Steiner, die in zijn tijd voortdurend in debat ging met wetenschappers en opinieleiders. De antroposofie zoals deze in het verzameld werk is overgeleverd, is juist voor een groot deel het resultaat van Steiners debat met zijn tijdgenoten. Dat geldt ook voor verschillende van de passages die in het rapport aan de orde komen. Veel van de uitspraken van Steiner over het jodendom zijn gedaan in de context van het maatschappelijke debat van zijn tijd. Het rapport toont aan hoe goed je het debat van die tijd moet kennen om Steiners uitspraken over dit thema te kunnen doorgronden. Je zult er zaken 'van buiten af' bij moeten halen om Steiner werkelijk te kunnen begrijpen. Het ging Steiner er bovendien niet om een in zichzelf gesloten wereldbeschouwing te ontwikkelen die men al dan niet aan kon hangen. Hij ontwikkelde een rijk instrumentarium waarmee mensen in staat worden gesteld opnieuw zelfstandig een verbinding te ontwikkelen met de geestelijke wereld.

Tenslotte is er de inhoudelijke laag in het betoog van Stephan Geuljans. Daarin doet hij een eerste voorzet in het begrijpen van Steiners uitspraken over de fysiologie van de mens op grond van de toen opgang makende opvattingen over de evolutie. Hij stelt dat Steiner een aanhanger zou zijn van het Lamarckisme, en dat Steiner op grond van deze zienswijze van de ontwikkeling een degeneratie van het blanke ras voorzag, die slechts door middel van individuele ontwikkeling zou kunnen worden tegengegaan. Helaas maakt Stephan Geuljans het ons niet eenvoudig zijn stellingname te onderzoeken. Lamarck (1744-1829) was een evolutiebioloog. Hij richtte zich in zijn onderzoek vooral op dieren, niet op mensen. De evolutie van een diersoort zou volgens Lamarck voortkomen uit de wil

van het dier om zich aan te passen aan zijn omgeving. Het bekendste voorbeeld van Lamarck is dat van de giraffe waarvan de nek steeds langer zou worden omdat hij de takken van de bomen moest bereiken om de bladeren te kunnen eten. Op die manier ontstane veranderingen zouden volgens Lamarck overgeërfd worden. Deze verandering (het langer worden van de nek) had echter volgens Lamarck meerdere giraffen-generaties nodig. Het is dus onwaarschijnlijk dat Lamarck veranderingen in de lichamelijke tijdens een slechts negen maanden durende de zwangerschap voorzag. Stephan Geuljans geeft helaas niet aan waar dit bij de Lamarckisten te vinden zou zijn, of waar Steiner aan het Lamarckisme refereert. Dat maakt het de lezer moeilijk de betreffende stukken zelf te lezen, en te onderzoeken of zijn gedachtengang houdbaar is.

En dan is er nog een belangrijk vraagstuk dat Stephan Geuljans niet aansnijdt, namelijk het vraagstuk: hoe nu verder? Het rapport is geschreven, het bestuur heeft de aanbevelingen van de commissie overgenomen, het kort geding is verloren. Hoe bouwen we buiten en binnen de vereniging nu verder voort op het werk van de commissie? Robert Jan Kelder doet hiervoor wel een suggestie, namelijk een nieuwe publikatie die het rapport zou moeten flankeren, symposia en studiedagen over deze nieuwe publikatie, en een buitengewone ledenvergadering of een motie tijdens de jaarvergadering om deze nieuwe publikatie als verenigingspublikatie aan te nemen.

Zoals in het bericht van de penningmeester elders in deze Motief wordt aangegeven, werken we aan de verspreiding van de conclusies van het eindrapport. Die verspreiding is zodanig dat serieuze onderzoekers die geïnteresseerd zijn in het thema niet meer alleen de negatieve publikaties tegenkomen, maar ook het rapport.

Binnen de vereniging proberen we de activiteiten af te stemmen op de wensen van de leden. Er lijkt bij de leden weinig behoefte te bestaan aan voortzetting van de discussie over het rapport. Op de presentatie van het eindrapport waren nog geen 100 leden aanwezig, van het eindrapport zijn slechts 70 exemplaren verkocht. Aan de prijs kan dat niet liggen, de mogelijkheid bestaat het rapport met korting aan te schaffen. Aanvragen voor het beleggen van bijeenkomsten waarin inhoud en werkwijze van de commissie aan de orde kunnen komen, hebben het bestuur - met uitzondering van de suggesties van Robert Jan Kelder - niet bereikt. Het bestuur ziet daarom vooralsnog af van het entameren van verdere inhoudelijke discussies over dit thema. De situatie is nu totaal anders dan voor het verschijnen van het rapport. Ook in de publieke discussie lijkt de belangstelling voor dit thema geluwd. Mocht de discussie weer aanwakkeren, dan hebben we nu bovendien een grondslag voor een open debat op basis van volledige informatie. De kracht van het rapport ligt in de combinatie van openheid en zorgvuldigheid. Alles wat de commissie aan relevante gegevens heeft kunnen vinden, ligt op tafel. Op basis van deze voor iedereen toegankelijke informatie kunnen infame beschuldigingen aan het adres van Rudolf Steiner worden weerlegd. Het verliezen van het kort geding heeft ons echter wel geleerd dat de gang naar de rechter hiervoor niet altijd de juiste weg is.

Naast de belangrijke inhoudelijke boodschap van het rapport (Rudolf Steiner als fervent tegenstander van antisemitisme en nationalisme) was het ook uitdrukking van een bepaalde werkwijze: een gedegen en omvattende studie die een grondslag biedt voor de eigen oordeelsvorming. Met de bijdrage die het rapport in die zin heeft gebracht, kunnen we -binnen en buiten de vereniging - verder.

Artikel uit: **Motief, maandblad voor antroposofie** - nr. 34, oktober 2000

© Antroposofische Vereniging in Nederland

www.antroposofie.nl